

CICERÓ I EL PENSAMENT ROMÀ:

Pro Marcello

Curs 2006-2007 (Q1)

Dr. Lambert FERRERES I PÉREZ

GID HESPERIA LATINA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

ÍNDEX

	PÀGINA
<i>PRO MARCELLO</i>	
Introducció	1
Bibliografia	3
Text llatí i notes	5
Elements de sintaxi	
1. L'infinitiu	23
2. El participi	29
3. L'adjectiu verbal en <i>-ndus</i>	35

M. TUL·LI CICERÓ, *En defensa de Marcel*

Introducció

Amb la derrota que Cèsar infligeix als partidaris de Pompeu a Tapse, a l'Àfrica proconsular, l'abril del 46 a.C., acabava de fet la resistència dels qui fins aleshores, si més no de paraula, havien defensat la legitimitat republicana. De retorn a Roma, Cèsar és nomenat *dictator* per un període de deu anys. El seu poder ha esdevingut omnímode. Però, ni aleshores, ni tampoc al llarg de l'enfrontament civil que s'origina quan el mateix Cèsar desafia la voluntat del senat i passa el Rubicó (gener del 49), la seva actitud envers l'adversari vençut es caracteritza per la revenja. Ben al contrari, guiat per un hàbil sentit d'Estat, malda per apaivagar els efectes de l'enfrontament, tot refrenant els excessos dels seus propis partidaris. La indulgència amb el contrari s'extén fins als més destacats dels seus opositors, com és el cas de Ciceró. L'orador, com a mostra de reconeixement públic, pronuncia tres discursos, anomenats cesarians, el tema dels quals és l'elogi de la generositat del vencedor. El perdó concedit a Marc Marcel n'és el pretext per al segon, el *Pro Marcello*.

M. Marcel, nascut al voltant del 94 a.C., pertanyia a una de les famílies principals de la *gens Claudia*. En la seva formació com a orador i com a jurista va rebre la influència de Ciceró, amb qui, malgrat la diferència d'edat, estableix un lligam d'amistat. Per tradició familiar i per convicció era defensor dels valors republicans i de l'autoritat del senat sobre les ambicions personals. Per tant, l'enfrontament amb Cèsar era absolut, i en donà prova fefaent durant el seu consolat, el 51 a.C. Quan esclata la guerra civil, marxa de Roma amb els partidaris de Pompeu, però no participa a la contesa. Després de la desfeta dels pompeians a Farsala, l'agost del 48, es retira en exili voluntari a Mitilene, a l'illa de Lesbos, on dedica el seu temps a l'estudi. Mai no va abdicar dels seus principis i, per això, mai no va sol·licitar el perdó de Cèsar. Preferia la dignitat de l'exili a una submissió que considerava indigna i humiliant.

Durant una sessió del senat, el juliol del 46, Luci Calpurni Pisó, sogre de Cèsar, no se sap amb quin motiu, va fer una al·lusió a Marcel. Aleshores, el seu cosí germà, Gai Marcel, es llançà als peus del dictador tot implorant-ne el perdó, mentre que els senadors s'alçaven com a mostra de solidaritat. Cèsar esmentà l'hostilitat que Marcel li havia palesat quan el seu consolat i fins el perill que per a ell podia suposar el retorn de qui en cap moment havia volgut reconciliar-se, però manifestà la seva anuència, si el senat així ho volia. Ciceró, fent-se intèrpret del sentir general, improvisà un discurs d'agraïment amb el qual posava fi a un llarg silenci de sis anys.

BIBLIOGRAFIA

Edicions crítiques

M. Tulli Ciceronis orationes, vol. II. Recognovit A. C. Clark. Oxonii, Clarendon Press, 1918₂.

Cicéron. Discours, tome XVIII. Texte établi et traduit par M. Lob. Paris, "Les Belles Lettres", 1952.

M. Tulli Ciceronis pro M. Marcello oratio, M. Pugliarello recognovit. [Romae], Mondadori, 1994.

Edicions comentades

Cicerone. Orazioni cesariane. A cura di L. Agnès. Mondadori, 1942.

Cicerone. L'Orazione Pro Marcello. Introduzione e note a cura di G. Cortini. "Scrittori latini commentati per le scuole". Torino, Società Editrice Internazionale, 1942.

M. Tulli Ciceronis Pro Marcello. A cura di E. Guerriero. Firenze, Marzocco, 1947

Cicéron. Pro Marcello oratio = Pour Marcellus. Édition, introduction et commentaire de M. Ruch, "Érasme, 16", Paris, Presses Universitaires de France, 1965.

Manuels de sintaxi i diccionaris

BASSOLS, M., *Sintaxis Latina*. Madrid, CSIC, 1992₁₀.

TRAINA, A.-BERTOTTI, T., *Sintassi normativa della lingua latina. Teoria*. Bologna, Cappelli, 1993₂.

Diccionari llatí-català, A. SEVA dir. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1993. [citat DLC].

GAFFIOT, F., *Dictionnaire latin-français*. Paris, Hachette, 1934 [édition revue et augmentée, Paris, Hachette, 2000]. [citat Gaffiot].

Abreviatures usuals

cf.: *confer*, 'compareu'

op. cit.: *opus citatum*, 'obra citada'

sc.: *scilicet* 'òbviament'

s.u.: *sub uoce*, 'sota el lema'

uid.: *uide*, 'vegeu'

M. TVLLI CICERONIS PRO M. MARCELLO ORATIO¹

EXORDI

La clemència de Cèsar trenca el silenci de l'orador.

I 1 Diuturni silenti, patres conscripti, quo eram his temporibus usus, non timōre aliquo, sed partim dolōre, partim uerecundia, finem hodiernus dies adtulit, idemque initium quae uellem quaeque sentirem meo pristino mōrē dīcēndī. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitātam inauditamque clementiam, tantum in summa potestāte rerum omnium modum, tam denīque incredibilem sapientiam ac paene diuīnam tacitus praeterīre nullo mōdō pōssūm.

1. **diuturni silenti** depèn de *finem*; feia sis anys que l'orador no parlava en públic • **quo**, *uid.* Bassols I §§ 120-121.1 • **idemque** referit a *dies*; com a verb d'aquesta segona principal es pot sobreentendre *attulit* o bé *fuit* • **quae uellem quaeque sentirem**, *uid.* Bassols II §§ 171-173; l'imperfet està reclamat pel pretèrit perfet de la principal (*consecutio temporum*), *uid.* Traina-Bertotti § 319 • **more**, *uid.* Bassols I §§ 117-118.1 • **summa potestate**: 'l'autoritat més gran', referint-se a Cèsar; el concepte que representa el càrrec en lloc de la persona que l'ocupa (metonímia) • **rerum** sembla més adequat com a complement de *modum* que no pas de *potestate*.

2 M. enim Marcello uobis, patres conscripti, reique publicae reddito, non illius solum, sed etiam meam uocem et auctoritatem uobis et rei publicae conseruatam ac rēstitūtām pūtō. Dolēbam enim, patres conscripti, et uehementer angēbar uirum talem, cum in eādē causa in qua ego fuisset, non in eādē ēssē fōrtūnā; nec mihi persuadēre poteram nec fas esse ducēbam uersāri me in nostro uetere curriculo, illo aemulo atque imitatōre studiōrum ac labōrum meōrum quasi quodam socio a me et cōmītē dīstrāctō. Ergo et mihi meae pristinae uitae consuetudinem, C. Caesar, interclūsam aperuisti et his omnibus ad bene de re publica sperandum quasi signum aliquod sūstūlistī.

2. **M. Marcello... reddito**, *uid.* Bassols I § 135-136 • **uocem et auctoritatem**, la capacitat dels senadors d'intervenir en les sessions del senat i de sancionar els decrets d'un cònsol o d'un altre magistrat • **conseruatam et restitutam** [*esse*], és freqüent l'omissió de l'auxiliar en les formes no personals sintètiques (compostes) • **dolebam... et uehementer angebar**, ambdós complementats per la construcció d'infinitiu; *angebar* és en veu mediopassiva (*cf.* la veu mitja del grec) amb sentit reflexiu, *uid.* Traina-Bertotti § 262 c; la construcció d'infinitiu que en depèn es pot interpretar com acusatiu de relació, 'em sentia turmentat pel que fa a = pel fet que'; un ús anàleg, per exemple, a Ciceró, *Brut.* 7: *angor animo non consili... armis egere rem*

¹ Text llatí del *Pro Marcello* revisat per L. Ferreres.

publicam • **causa**: ‘opció política’ • **nec mihi... curriculo**, la construcció d’infinitiu *uersari me* és alhora objecte de *persuadere* (*uid. DLC, s.u. ‘persuadeo’ 2*) i subjecte d’*esse*, *uid. Elements de sintaxi. L’infinitiu § 2.5 a.c; duco*: ‘considerar’; literal. ‘ni podia convencer-me ni considerava que fos lícit que jo em dediqués a la nostra [d’ell i de Marcel] activitat d’abans...’ • **illo... distracto**, *uid. Elements de sintaxi. El participi § 1.4* • **quasi** és adverbi • **signum aliquod sustulisti**: ‘has aixecat un estendart’, imatge militar; l’estendart hissat a la tenda del comandant indicava l’inici de la batalla; aquí és la batalla per recuperar la confiança en la república.

3 *Intellectum est enim mihi quidem in multis et maxime in me ipso, sed paulo ante omnibus, cum M. Marcellum senatui reique publicae concessisti, commemoratis praesertim offensionibus, te auctoritatem huius ordinis dignitatemque rei publicae tuis uel doloribus uel suspicionibus anteferrē. Ille quidem fructum omnis ante actae uitae hodierno die maxumum cepit, cum summo consensu senatus, tum iudicio tuo grauissimo et maximo. Ex quo profecto intellegis quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto sit tanta gloria.*

3. **mihi... omnibus**, *uid. Bassols I § 100* • **in multis... in me ipso**: ‘pel que fa a molts [adversaris]... pel que fa a mi mateix’; *in* expressa relació, *uid. DLC, s.u. ‘in’ II.6*; és a dir, de la manera com Cèsar tracta els seus antics adversaris tothom comprén que per a ell és més important l’interès públic que no els seus sentiments • **maxime**, *uid. A. Molina, Iniciación a la fonética, fonología y morfología latinas*, ed. E. Borrell. Barcelona, UB, 1993, § 40.2. • **commemoratis... offensionibus**, abans d’anunciar el perdó de Marcel (*paulo ante*), Cèsar havia fet esment de les ofenses que aquest, quan havia estat cònsol, li havia infligit • **huius ordinis**: l’ordre senatorial, els senadors • **fructum**: ‘recompensa’, ‘reconeixement’ • **iudicio**: ‘decisió’ de perdonar Marcel que Cèsar ha pres; observeu que el consens del senat és qualificat de *sumo*, la decisió de Cèsar de *maximo* • **ex quo**, *uid. Bassols II §§ 241-242; Traina-Bertotti § 352; Gaffiot, s.u. ‘ex’ III.4* • **dato... accepto**, *uid. Elements de sintaxi. El participi § 1.5* • **sit**, subjuntiu per atracció, *uid. Traina-Bertotti §§ 314-315*.

4 *Est uero fortunatus ille, cuius ex salute non minor paene ad omnis, quam ad illum uentura sit, laetitia perueniret. Quod quidem merito atque optimo iure contigit. Quis enim est illo aut nobilitate aut probitate aut optimarum artium studio aut innocentia aut ullo in laudis genere praestantior?*

PRIMERA PART: EVOCACIÓ DEL PASSAT

La glòria de Cèsar és gran, però encara ho és més aquella que li reporta la seva indulgència. El fet d’haver estat capaç de superar una rancúnia justificada és una victòria exclusivament seva.

II *Nullius tantum flumen est ingeni, nulla dicendi aut scribendi tanta uis tantaque copia quae non dicam exornare, sed enarrare, C. Caesar, res tuas gestas possit. Tamen hoc adfirmo —et pace dicam tua— nullam in his esse laudem amplioem quam eam quam hodierno die conscutus es.*

4. **cuius... peruenerit**, *uid.* Bassols II §237 i 238.3 • **minor... laetitia** • **quam... uentura sit**: construcció abreviada, cal entendre *quam [eã quae] ad illum uentura sit*; compareu-la amb § 4 *infra*: *nullam in his esse laudem ampliorem quam eam quam hodierno die consecutus es; uentura sit, uid.* Bassols II § 154 • **nobilitate aut probitate... aut ullo in laudis genere**, *uid.* Bassols I § 127; Traina-Bertotti § 98 i n. 2 • **nullius**, *uid.* Traina-Bertotti § 51 • **quae... possit**, *uid.* Bassols II §§ 238.2 a; el relatiu concorda amb l'antecedent més proper • **pace... tua**, *uid.* Bassols I § 116 • **quae non dicam exornare...**, *dicam* no intervé en la sintaxi de la relativa, té funció emfàtica.

5 Soleo saepe ante oculos ponere, idque libenter crebris usurpāre sermonibus, omnis nostrōrum imperatōrum, omnis exterārum gentium potentissimorumque populōrum, omnis regum clarissimōrum res gestas cum tuis nec contentiōnum magnitudine nec numero proeliōrum nec uarietāte regiōnum nec celeritāte conficiendī nec dissimilitudine bellorum posse conferri, nec uero disiunctissimas terras citius passibus cuiusquam potuisse peragrāri, quam tuis non dicam cursibus, sed uictoriis lūstrātāe sūnt.

5. **ante oculos ponere**: 'tenir present' • **idque** és prolèptic • **magnitudine... dissimilitudine**, *uid.* Bassols I § 127; Traina-Bertotti § 98 • **cuiusquam**, en ser negativa la construcció en què apareix, l'indefinit té sentit negatiu • **quam tuis... lustratae sunt**, per a la interpretació sintàctica llegiu *quam [eas quae] non tuis...* ; literal. 'i que, sens dubte, contrades allunyadíssimes entre si no han pogut ser travessades per les passes de ningú més ràpid que aquelles que han estat recorregudes no diré per les teves marxés sinó per les teves victòries' • **dicam**, *cf.* § 4: *quae non dicam exornare...*

6 Quae quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea uix cuiusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim; sed tamen sunt alia maiōra. Nam bellicas laudes solent quidam extenuāre uerbis easque detrahere ducibus, comunicāre cum multis, ne propriae sint imperatōrum. Et certe in armis militum uirtus, locōrum opportunitas, auxilia sociōrum, classes, commeātus multum iuuant; maxumam uero partem quasi suo iure Fortūna sibi uindicat et, quicquid est prospere gestum, id paene omne ducit suum. 7 At uero huius gloriae, C. Caesar, quam es paulo ante adeptus socium habes neminem; totum hoc, quantumcumque est, quod certe maxumum est, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit; quin etiam illa ipsa rerum humanārum domina, Fortūna, in istius se societātem gloriae non offert, tibi cedit, tuam esse totam et propriam fatētur. Numquam enim temeritas cum sapientia commiscētur nec ad consilium casus admittitur.

6. **quae**, *uid.* Bassols II §§ 241-242; el relatiu forma part de la condicional • **nisi... sim**, *uid.* Traina-Bertotti §§ 378 i 380 • **mens aut cogitatio**: 'la intel·ligència o la imaginació' • **armis**: 'fets de guerra', metonímia • **locorum opportunitas**: 'situació favorable de les posicions' • **suo iure**, *uid.* Bassols I §§ 117-118 • **id** és pleonàstic • **duco**: 'considerar'.

7. **socium**: 'compartícep' • **hoc**: 'aquesta acció', 'aquest mèrit' • **ex ista laude**, *uid.* Bassols I § 68.1 • **quin etiam**: 'més encara', *uid.* Bassols II § 146 • **in istius... societatem gloriae**:

‘per a una participació d’aquesta glòria’, és a dir, per a participar; *in* amb noció de finalitat, *uid. DLC, s.u. ‘in’ I 8 • temeritas: ‘atzar’.*

La generositat del vencedor superarà l’anomenada dels èxits militars.

III 8 Domuisti gentis inmanitāte barbaras, multitudine innumerabilis, locis infinītas, omni copiārum genere abundantis; ea tamen uicisti quae et natūram et condiōnem, ut uinci possent, habēbant; nulla est enim tanta uis quae non ferro et uiribus debilitāri frangique possit. Animum uincere, iracundiam cohibēre, uicto temperāre, aduersarium nobilitāte, ingenio, uirtūte praestantem non modo extollere iacentem, sed etiam amplificāre eius pristinam dignitātem, haec qui faciat, non ego eum cum summis uiris comparo, sed simillimum deo iudico.

8. **gentis immanitate barbaras, multitudine innumerabilis, locis infinitas:** ‘nacions bàrbares en ferocitat, incomptables en nombre, il·limitades en territori’, *immanitate, multitudine, locis, uid.* Bassols I § 127; Traina-Bertotti § 98; els dos primers ablatius són redundants, perquè no afegeixen res als adjectius que complementen, però són necessaris per mantenir la simetria • **omni... genere, uid.** Bassols I § 125.1 a • **quae... possit, uid.** Bassols II §§ 238.2 a • **ferro**, metonímia; *ferro et uiribus* es pot interpretar com a hendíadis • **uincere, cohibere...**, *uid. Elements... L’infinitiu § 1.2 d* • **uicto temperare, uid.** Bassols I § 86.2 a • **iacentem, uid. Elements... El participi § 1.3 b 2** • **haec qui faciat...**, relativa prolèptica; el subjuntiu marca eventualitat; es podria pensar en una relativa amb sentit adverbial consecutiu, la qual cosa explicaria l’ús del subjuntiu, però aquest tipus de relatives no solen ser prolèptiques; *uid. Traina-Bertotti §§ 360-361.*

9 Itāque, C. Caesar, bellicae tuae laudes celebrabuntur illae quidem non solum nostris, sed paene omnium gentium litteris atque linguis, neque ulla umquam aetas de tuis laudibus conticescet. Sed tamen eius modi res, nescio quo modo, etiam cum leguntur, obstrepi clamōre militum uidentur et tubārum sono. At uero cum aliquid clementer, mansuēte, iuste, moderāte, sapienter factum, in iracundia praesertim, quae est inimīca consilio, et in uictoria, quae natūra insolens et superba est, audīmus aut legimus, quo studio incendimur non modo in gestis rebus, sed etiam in fictis, ut eos saepe quos numquam uidimus diligāmus!

9. **illae**, ús emfàtic del díctic, remarcat a més pel distanciament del substantiu • **nostris [litteris]** • **eius modi res:** ‘fets d’aquesta mena’ • **nescio quo modo:** ‘no sé de quina manera’, locució parentètica que no intervé en la sintaxi de l’oració • **obstrepi, uid. Elements... L’infinitiu § 3; obstrepro:** ‘ofegar’ per un soroll, un crit, l’ús transitiu és poc freqüent • **at uero**, unida a *uero* l’adversativa *at* marca contraposició forta: ‘per contra’ • **cum... audimus aut legimus**, per a l’explicació sintàctica, tingueu present que dels dos *uerba sentiendi* personals en depenen tres construccions d’infinitiu • **ut... diligamus, uid.** Bassols II §§ 309-310.

10 Te uero, quem praesentem intuēmur, cuius mentem sensusque eos cernimus, ut, quicquid belli fortuna reliquum rei publicae fecerit, id esse saluom uelis, quibus laudibus efferēmus, quibus studiis prosequēmur, qua beneuolentia complectēmur?

Parietes —me dius fidius—, ut mihi uidētur, huius curiae tibi gratias agere gestiunt, quod breui tempore futūra sit illa auctoritas in his maiōrum suōrum et suis sedibus.

IV Equidem cum C. Marcelli, uiri optimi et commemorabili pietāte praediti, lacrimas modo uobiscum uidērem, omnium Marcellōrum meum pectus memoria obfūdit, quibus tu etiam mortuis M. Marcello conseruāto dignitātem suam reddidisti, nobilissimamque familiam iam ad paucos redactam paene ab interitu uindicasti.

10. **te** destacat en posició inicial • **praesentem**, s'oposa a *quos numquam uidimus*; *uid.* *Elements...* *El participi* § 1.3 b 2 • **ut... uelis**, *uid.* Bassols II § 310 • **reliquum... fecerit** = *reliquerit*; perífrasi pròpia de la llengua col·loquial i poètica • **fecerit**, *uid.* Traina-Bertotti § 314 • **saluom**, *uid.* Molina, *op. cit.*, § 72.1 c • **id**, *cf.* § 6: *quicquid prospere gestum est, id paene omne ducit suum* • **me dius fidius**, se sobreentén *iuuet* • **quod... futura sit**, subordin. adverb. causal subjectiva, *uid.* Bassols II § 344 • **illa auctoritas** en comptes d'*ille Marcellus*, metonímia; 'la dignitat del cèlebre Marcel', que a més de senador era també *consularis* • **pietate**, *uid.* Bassols I § 125.1 a • **Marcellorum**, *uid.* Bassols I § 73 • **mortuis**, predicatiu.

11 Hunc tu diem tuis maxumis et innumerabilibus gratulationibus iure antepōnis. Haec enim res unius est propria Caesaris; ceterae duce te gestae magnae illae quidem, sed tamen multo magnoque comitātu. Huius autem rei tu idem dux es et comes; quae quidem tanta est, ut tropaeis et monumentis tuis adlatūra finem sit aetas —nihil est enim opere et manu factum quod non conficiat et consūmat uetustas—, 12 at haec tua iustitia et lenitas florescet cotidie magis; ita quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum adferet laudibus. Et ceteros quidem omnis uictōres bellōrum ciuiliū iam antea aequitāte et misericordia uiceras; hodierno uero die te ipse uicisti. Vereor ut hoc quod dicam perinde intellegi possit audītu atque ipse cogitans sentio; ipsam uictoriam uicisse uidēris, cum ea quae illa erat adepta uictis remisisti. Nam, cum ipsius uictoriae condiciōne iure omnes uicti occidissēmus, clementiae tuae iudicio conseruāti sumus. Recte igitur unus inuictus es a quo etiam ipsius uictoriae condicio uisque deuicta est.

11. **gratulationibus**, es pot traduir per 'trionfs'; *gratulatio* és l' acció de gràcies als déus, decretada pel senat per una victòria o per algun event favorable; durant la qual es retien honors públics al general vencedor. Cèsar havia estat objecte repetides vegades d'aquest reconeixement públic amb motiu de les seves victòries • **haec... res**, és a dir, el perdó de Marcel • **ceterae [res]** complementat atributivament per *gestae* • **duce te**, *uid.* Traina-Bertotti § 291 b nota 2 • **sed tamen**, sobreenteneu *gestae sunt* • **comitatu**, *uid.* Traina-Bertotti § 101 b • **quae quidem tanta est... florescet cotidie magis**: aquest període presenta una certa incoherència sintàctica; l'estructura més lògica seria: *quae... tanta est, ut, quamuis tropaeis... adlatura finem sit aetas, ... tamen haec tua iustitia... floritura sit cotidie magis* • **opere et manu** es pot interpretar com a hendíadis • **quod... consumat**, *uid.* Bassols II § 238.2 e.

12. **iustitia et lenitas**: 'justícia i mesura', conceptes complementaris • **florescet**, l'ús de l'incoatiu (*flore-sc-o < floreo*) vol suggerir la permanència en el temps, *uid.* Traina-Bertotti § 226^{IV} nota 3 • **operibus**, *uid.* Bassols I § 98; = *rebus gestis* • **diuturnitas**: 'el pas dels anys' • **laudibus**, que suscitaran la seva moderació i clemència • **aequitate et misericordia**, *uid.* Bassols I § 127; Traina-Bertotti § 98; aquests dos conceptes es corresponen amb *iustitia et*

lenitas esmentats abans • **uiceras... uicisti**, amb el sentit de 'superar' • **uereor ut**, *uid.* Bassols II § 167 • **hoc** és prolèptic • **perinde... atque**: 'de la mateixa manera que' • **cogitans**, *uid.* *Elements... El participi* § 1.4 • **uictoriam**, *uid.* Bassols I § 35.1 • **uicisse uideris**, *uid.* *Elements... L'infinitiu* § 3 • **illa**, és a dir, la teva victòria (personificació), en comptes de *quae per uictoriam adeptus eras* • **cum... occidissemus**: 'hauriem hagut de morir', *uid.* Bassols II § 276; Traina-Bertotti § 392 • **ipsius uictoriae condicione**: 'per dret de victòria', és a dir, per la situació jurídica derivada de la victòria de Cèsar • **uicti** referit atributivament al subjecte • **iudicio**: 'decisió', inspirada per la *clementia*, la qual, per voluntat pròpia, Cèsar col·loca al davant del dret de victòria • **condicio uisque**, potser hendíadis: 'el dret [que assistia el vencedor] d'exercir la violència' [sobre els vençuts].

El perdó concedit a Marcel palesa l'opinió indulgent que Cèsar té dels seus adversaris.

V 13 *Atque hoc C. Caesaris iudicium, patres conscripti, quam late pateat adtendite. Omnes enim qui ad illa arma fato sumus nescio quo rei publicae misero funestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenēmur erroris humani, ab scelere certe liberati sumus. Nam, cum M. Marcellum deprecantibus uobis rei publicae conseruauit, me et mihi et item rei publicae, nullo deprecante, reliquos amplissimos uiros et sibi ipsos et patriae reddidit, quorum et frequentiam et dignitatem hoc ipso in consessu uidētis, non ille hostis induxit in curiam, sed iudicauit a plerisque ignoratiōne potius et falso atque ināni metu quam cupiditate aut crudelitate bellum esse susceptum.*

13. **quam... pateat**, interrogativa indirecta exclamativa: 'quin abast té' • **iudicium**: 'decisió', de perdonar els adversaris • **omnes... liberati sumus**, és el desenvolupament de la idea expressada al període anterior: en opinió de Cèsar, els qui han seguit Pompeu només són responsables d'una equivocació, però no de cap delictes • **arma**: 'guerra', per metonímia • **fato... nescio quo**: 'no sé quina fatalitat'; *nescio quo* és una forma composta del pronom-adjectiu indefinit *quis, quae, quid*; *nescio* afecta només el sentit de l'indefinit • **culpa teneor**: 'ser culpable de' • **libero a**: 'absoldre de' • **me et mihi et item rei publicae**, sobreenteneu-hi *reddidit*; les oracions que tenen com a verbs *conser-uauit...[reddidit]... reddidit* estan coordinades asindèticament • **ipsos** és predicatiu, 'en llur integritat' de drets com a ciutadans • **quorum et frequentiam et dignitatem...**, abstracte en lloc de concret: *quos et frequentes et dignitate praeditos...* • **sed iudicauit...** per a la interpretació sintàctica enteneu: *potius... ignoratione atque inani metu [bellum esse susceptum]... quam...* • **ignoratione, metu**: ignorància i temor, perquè no coneixien els propòsits reals de Cèsar.

14 *Quo quidem in bello semper de pace audiendum putāui, semperque dolui non modo pacem, sed etiam orationem ciuium pacem flagitantium repudiāri. Neque enim ego illa nec ulla umquam secutus sum arma ciuilia, semperque mea consilia pacis et togae socia, non belli atque armorum fuērunt. Hominem sum secutus priuato officio, non publico, tantumque apud me grati animi fidelis memoria ualuit, ut nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem prudens et sciens tamquam ad interitum ruerem uoluntarium.*

14. **in bello**, *uid.* Traina-Bertotti § 111 b • **audiendum [esse]**, passiva impersonal • **arma ciuilia**: 'conteses civils', metonímia • **togae**, la vestimenta civil, es contraposa a *armorum*;

‘el dret’ / ‘la força de les armes’ • **priuato officio, non publico**: ‘un deure personal, no polític’ • **grati animi fidelis memoria**: ‘el record lleial propi d’un esperit agraït’ • **prudens et sciens**: ‘conscient i coneixedor’.

15 Quod quidem meum consilium minime obscurum fuit; nam et in hoc ordine integra re multa de pace dixi, et in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam iniustus rerum existimātor qui dubitet quae Caesaris de bello uoluntas fuerit, cum pacis auctōres conseruandos statim censuerit, ceteris fuerit iratior. Atque id minus mirum fortasse tum, cum esset incertus exitus et anceps fortūna belli; qui uero uictor pacis auctōres diligit, is profecto declārat maluisse se non dimicāre quam uincere.

15. obscurum: ‘ocult’, ‘secret’ • **in hoc ordine**: ‘en aquesta institució’, és a dir, el senat; *cf.* § 3: *auctoritatem huius ordinis* • **integra re**: ‘essent l’afer sense decidir’, és a dir, abans de l’enfrontament civil; *cf.* Cic., *Mur.* 43: *ea dicam uobis... amisso iam tempore quae ipsi soli re integra saepe dixi* • **capitis** amb el sentit de vida • **sentio**: ‘opinar’ • **nemo erit... qui, uid.** Bassols II § 238.2 e • **uoluntas**: ‘disposició d’esperit’, ‘predisposició’ • **cum** té valor causal, *uid.* Bassols II § 345; la subordinada, atès el seu valor causal, es pot interpretar com a epexègesi d’ *ex quo*, el qual, aleshores, seria proleptic; *cf.* § 3, on hi trobem una construcció semblant • **auctores**: ‘defensors’, ‘partidaris’ • **ceteris**, és a dir, els partidaris de l’enfrontament • **iratior** és un comparatiu intensiu • **id** té com a antecedent la idea expressada anteriorment • **qui... diligit, uid.** Bassols II § 231 a • **maluisse**: ‘hauria preferit’; fet irreal en el passat, per tant, l’infinitiu hauria de ser de futur (*cf.* § 17: *nimis iracundam futuram fuisse uictoriam*), però *malo* no té supí a partir del qual formar l’infinitiu de futur i és substituït per l’infinitiu de perfet • **quam**, per a la interpretació sintàctica tingueu en compte que *malo* és un compost de *magis* i *uolo*; *quam uincere* equival pràcticament a una subordinada adverbial comparativa, *uid.* Traina-Bertotti § 402 b i nota 4.

Si els aduersaris de Cèsar haguéssin vençut, haurien estat molt menys generosos. Els déus, però, volgueren el triomf del més digne.

VI 16 Atque huius quidem rei M. Marcello sum testis; nostri enim sensus ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruēbant. Quotiens ego eum et quanto cum dolōre uidi cum insolentiam certōrum hominum, tum etiam ipsius uictoriae ferocitatem extimescentem! Quo gratior tua liberalitas, C. Caesar, nobis, qui illa uidimus, debet esse. Non enim iam causae sunt inter se, sed uictoriae comparandae.

16. huius rei, és a dir, de la propensió a la pau • **sensus**: ‘sentiments’ • **certorum**: ‘determinats’, perquè eren coneguts i Ciceró així ho vol remarcar, si no hauria emprat *quidam*, *cf.* § 18 • **extimescentem, uid.** *Elements... L’infinitiu* § 1.3 b.2 • **uictoriae**, en lloc de *uictorum*, els pompeians, si triomfaven • **quo** és adverbi • **causae**: ‘bàndols’, ‘faccions’, ‘opcions polítiques’.

17 Vidimus tuam uictoriam proeliōrum exitu terminātam, gladium uagīna uacuum in urbe non uidimus. Quos amissimus ciuis, eos Martis uis perculit, non ira uictoriae, ut dubitāre debeat nemo quin multos, si posset, C. Caesar ab inferis excitāret, quoniam ex

eādem acie conseruat quos potest. Alterius uero partis nihil amplius dico quam id quod omnes uerebāmur, nimis iracundam futūram fuisse uictoriam.

17. **exitu**: 'fi' • **uacuum**: 'lliure', *uid.* Bassols I § 109.1 • **quos...**, *uid.* Bassols II § 231.a • **ira uictoriae**, *cf.* § 16: *uictoriae ferocitatem*, i § 17 *iracundam... uictoriam* • **quin**, *uid.* Bassols II § 202.3 • **excitaret**, a més de verb de la subordinada substantiva, ho és també de l'apòdosi d'un període irreal de present: *si posset..., excitaret*, *uid.* Traina-Bertotti § 382 • **acie**: 'bàndol' • **id** és proleptic, anticipa la idea que segueix, la violència en el cas d'un triomf del pompeians • **futuram fuisse**, l'infinitiu expressa un fet irreal en el passat: 'hauria estat'; la construcció d'infinitiu és, de fet, l'apòdosi d'un període hipotètic irreal de passat amb la pròtasi sobreentesa: *si Pompeiani uicissent*.

18 Quidam enim non modo armātis, sed interdum etiam otīōsis minabantur, nec quid quisque sensisset, sed ubi fuisset cogitandum esse dicēbant, ut mihi quidem uideantur di inmortāles, etiam si poenas a populo Romāno ob aliquod delictum expetiuerunt, qui ciuile bellum tantum et tam luctuōsum excitauerunt, uel placāti iam uel satiāti aliquando omnem spem salūtis ad clementiam uictōris et sapientiam contulisse.

18. **quidam**, s'entén partidaris de Pompeu, *cf.* *certorum* § 16 • **armatis**, els qui havien pres les armes a favor de Cèsar • **otiosis**: 'neutrals', que no participaven en la contesa • **nec... dicebant**, a l'hora de prendre revenja, no interessava saber què havia opinat cadascú sinó on havia estat; en esclatar la guerra, la majoria dels partidaris de Pompeu havia marxat amb ell d'Itàlia, per tant, els qui s'hi havien quedat eren sense més ni més enemics • **quid... ubi...**, *uid.* Traina-Bertotti § 329 i 330 a • **ut** té valor consecutiu • **qui**, el referent és *di immortales* • **aliquando**: 'finalment' • **contulisse**, *uid.* *Elements... L'infinitiu* § 3.

Que Cèsar frueixi de la seva clemència tot perseverant en la magnanimitat.

19 Qua re gaude tuo isto tam excellenti bono et fruere cum fortūna et gloria, tum etiam natūra et moribus tuis, ex quo quidem maxumus est fructus iucunditasque sapienti. Cetera cum tua recordabere, etsi persaepe uirtūti, tamen plerumque felicitāti tuae gratulabere; de nobis, quos in re publica tecum simul esse uoluisti, quotiens cogitābis, totiens de maxumis tuis beneficiis, totiens de incredibili liberalitāte, totiens de singulāri sapientia cogitābis; quae non modo summa bona, sed nimirum audēbo uel sola dicere. Tantus est enim splendor in laude uera, tanta in magnitudine animi et consili dignitas, ut haec a Virtūte donāta, cetera a Fortūna commodāta esse uideantur.

19. **bono**: 'qualitat moral' • **natura et moribus**, potser hendíadis, 'dots naturals' • **quo** referit gramaticalment a *bono*, probablement perquè, tot i ser el més allunyat, és el concepte més important, *uid.* Bassols II § 80.3 • **cetera... tua [gesta]** • **cum** amb el sentit de *quotiens* (*cum 'iteratiuum'*), *uid.* Traina-Bertotti § 365 d • **recordabere** = *recordaberis* • **uirtuti**: 'valor' • **felicitati**: 'bona sort' • **gratulabere** = *gratulaberis*. • **de nobis** depèn de *cogitabis* • **gratulabere...**, **cogitabis** haurien de ser futurs perfets, perquè l'acció és anterior a la de la principal, *uid.* Traina-Bertotti §§ 222 f, 223 b • **liberalitate**: 'clemència', 'generositat' • **sapientia**: 'seny', 'encert', perquè en la decisió de perdonar Marcel hi havia també un interès polític • **quae** no té un referent concret en el context precedent; de fet recull un

seguit de conceptes com la *uirtus*, la *magnitudo animi*, etc., els quals, segons els estoics, constituïen els béns més preuats • **quae... summa bona**, sobreenteneu *dico* • **uel**: ‘fins i tot’, *uid.* Traina-Bertotti § 136 nota I • **laude**: ‘glòria’ • **haec**, referit a *magnitudine* • **cetera**, és a dir, les gestes militars que reporten glòria.

20 Noli igitur in conseruandis uiris bonis defetigāri, non cupiditāte praesertim aliqua aut prauitāte lapsis, sed opiniōne officii stulta fortasse, certe non improba, et specie quadam rei publicae. Non enim tua ulla culpa est si te aliqui timuērunt, contraque summa laus quod minime timendum fuisse sensērunt.

20. **noli... defetigari**, *uid.* Bassols I § 362.1 • **lapis**, referit a *uiris* • **opinioe officii stulta**: ‘consideració equivocada del deure’, és a dir, allò que erradament creien que era el seu deure; *opinio* implica sempre subjectivitat • **specie quadam rei publicae**: ‘una ficció de l’interès general’ • **si... timuerunt..., quod... senserunt**, si amb valor hipotètic equival funcionalment a *quod* completiu; *cf.*, al mateix Ciceró, *agr.* 2,49: *mihi ignoscite, si appello talem uirum saepius*, amb *Att.* 7,12,3: *uelim mihi ignoscas quod ad te scribo tam multa*; *uid.* Traina-Bertotti § 337 nota 4 • **summa laus [tua est] quod**, *uid.* Traina-Bertotti § 337 c; *cf.* Cic., *CM* 44: *summa laus senectutis est quod ea uoluptates nullas magnopere desiderat*.

SEGONA PART: UN ESDEVENIDOR QUE CÈSAR HA DE FORJAR

Cèsar no ha de tèmer per la seva vida, perquè ja no té enemics. Però a tots cal estar amatents

VII 21 Nunc uenio ad grauissimam querēlam et atrocissimam suspiciōnem tuam, quae non tibi ipsi magis quam cum omnibus ciuibus, tum maxume nobis, qui a te conseruāti sumus, prouidenda est; quam etsi spero esse falsam, numquam tamen extenuābo. Tua enim cautio nostra cautio est, ut, si in alterutro peccandum sit, malim uidēri nimis timidus quam parum prudens. Sed quisnam est iste tam demens? de tuisne? —tametsi qui magis sunt tui quam quibus tu salūtem insperantibus reddidisti?— an ex eo numero qui una tecum fuērunt? Non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa sit adeptus, huius uitam non antepōnat suae. An, si nihil tui cogitant sceleris, cauendum est ne quid inimīci? Qui? Omnes enim qui fuērunt aut sua pertinacia uitam amisērunt aut tua misericordia retinuērunt, ut aut nulli supersint de inimīcis aut qui fuērunt sint amicissimi.

21. **uenio** amb el sentit de passar d’un punt a un altre en el discurs • **atrocissimam**: ‘molt esfereïdora’, l’adjectiu es refereix a l’objecte de la sospita, la conjura per assassinar-lo • **quae... prouidenda est**, l’oració introduïda per *quae* és la principal de dues subordinades comparatives coordinades entre si; el predicat verbal de totes tres oracions és el mateix • **prouideo** amb el sentit d’estar previngut; una traducció podria ser: ‘a propòsit de la qual no has d’estar tu més previngut que ho han d’estar tots els ciutadans i, sobretot, nosaltres’ • **quam** referit a *suspicionem* • **tua... cautio, nostra cautio**, probablement Ciceró juga amb els dos sentits de la paraula *cautio*: ‘precaució’ i ‘garantia’, perquè la integritat de Cèsar assegura l’estabilitat de la república • **ut** té valor consecutiu • **in alterutro**: ‘en un sentit o en l’altre’ • **peccandum sit**, *cf.* § 14: *audiendum [esse]* • **malim uideri... quam**, *cf.* § 15:

maluisse se non dimicare quam uincere • **iste tam demens**, fins al punt de voler atemptar contra Cèsar; observeu el matís pejoratiu del díctic • **de tuisne?** sobreenteneu: *estne iste quisquam de tuis?*; es tracta d'una interrogativa directa disjuntiva, *uid.* Traina-Bertotti § 250 • **de tuis**, *uid.* Bassols I § 68.1 • **tametsi** amb valor rectificatiu, equival a una conjunció adversativa • **quibus... reddidisti**, *uid.* Bassols II § 230; la relativa assumeix la funció de l'antecedent • **an ex eo numero**, sobreenteneu: *an iste est quisquam ex eo numero* • **ex eo numero** equival a *ex eorum numero* (*comparatio compendiaria*); [*quisquam*] *ex eo numero*, *cf. de tuis* • **qui... fuerunt**, el relatiu concorda amb el plural implícit a *numero* (concordança *ad sensum*) • **una cum**: 'juntament amb' • **quo duce**, ablatiu absolut, 'sota el guiatge del qual'; relativa prolèptica, fa referència a *huius* • **omnia summa**: 'tot en el grau més alt', en referència a les recompenses fruit de la victòria • **ne quid** [*sceleris cogitent*] • **qui fuerunt** [*inimici*] • **ut** té valor consecutiu • **de inimicis**, *cf. de tuis*.

22 Sed tamen, cum in animis hominum tantae latebrae sint et tanti recessus, augeāmus sane suspiciōnem tuam; simul enim augebimus diligentiam. Nam quis est omnium tam ignārus rerum, tam rudis in re publica, tam nihil umquam nec de sua nec de commūni salūte cogitans qui non intellegat tua salūte continēri suam et ex unīus tua uita pendēre omnium? Equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans casus dumtaxat humānos et incertos euentus ualetudinis et natūrae commūnis fragilitātem extimesco, doleoque, cum res publica inmortalis esse debeat, eam in unīus mortālis anima consistere. 23 Si uero ad humānos casus incertosque motus ualetudinis sceleris etiam accēdit insidiarumque consensio, quem deum, si cupiat, posse opitulāri rei publicae credimus?

22. **recessus**: 'interioritats', 'racons' • **omnium... rerum**: 'situació' • **rudis in re publica**: 'ignorant en política' • **tam nihil... cogitans**: 'tan despreocupat de...' • **contineri**: 'estar determinat' • **ex unius tua uita** = *ex unius tui uita* • **cogitans**, *uid. Elements... El participi* § 1.4 • **casus dumtaxat humanos**: 'perills / avatars estrictament humans', és a dir, lligats a la pròpia condició humana, no per la mà d'altri • **extimesco**: la forma incoativa vol remarcar la reiteració; *cf. § 12: florescet* • **cum... debeat**, adverbial concessiva o, potser, adversativa; *uid. Traina-Bertotti* §§ 392 i 395. • **consisto** construït amb *de* i ablatiu: 'dependre de'.

Cèsar té la missió irrenunciable de reconstruir l'Estat.

VIII Omnia sunt excitanda tibi, C. Caesar, uni quae iacēre sentis belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa atque prostrāta; constituenda iudicia, reuocanda fides, comprimendae libidines, propaganda suboles, omnia quae dilapsa iam diffluxērunt seuēris legibus uincienda sunt. 24 Non fuit recusandum in tanto ciuili bello, tanto animōrum ardōre et armōrum quin quassāta res publica, quicumque belli euentus fuisset, multa perderet et ornamenta dignitātis et praesidia stabilitātis suae, multaque uterque dux faceret armātus quae idem togātus fieri prohibuisset. Quae quidem tibi nunc omnia belli uolnera sananda sunt, quibus praeter te medēri nemo potest.

23. **sceleris... insidiarumque consensio**: literal. 'una conxorxa de crim i d'intrigues', és a dir, 'una conjura criminal'; noteu l'hendíadis *sceleris... insidiarumque* en lloc de *scelestorum insidiarum* • **si cupiat**, condicional eventual: 'si ho arriba a voler' • **credimus** = *censemus* • **necesse**: 'inevitable' • **perculsa atque postrata**, *uid. Elements... El participi* § 1.3 b 2 •

judicia: 'administració de justícia' • **fides**, probablement en sentit econòmic, 'crèdit' • **libidines:** 'excessos sumptuaris' • **suboles:** 'població' • **dilapsa iam difluxerunt**, noteu la repetició del preverbi i el pleonasma; es podria traduir: 'ja han arribat a la degradació extrema'.

24. **non fuit recusandum:** 'no es va poder evitar' • **quin**, *uid.* Traina-Bertotti § 344 a • **euentus:** 'resultat' • **fuisset**, el plusquamperfet indica anterioritat en relació amb *perderet*; si l'enunciat fos en estil directe, tindriem futur perfet i futur imperfect: *res publica, quicumque... euentus fuerit, multa perdet* • **ornamenta dignitatis:** 'signes del seu prestigi' • **praesidia stabilitatis suae:** 'recursos de la seva fortalesa' • **uterque dux**, és a dir, Cèsar i Pompeu • **armatus... togatus**, l'oposició *arma-toga* és molt del gust de Ciceró per contraposar la milícia amb la vida civil (metonímia), *cf.* § 14 • **quae... prohibuisset**, fet irreal en el passat, *uid.* Traina-Bertotti § 238 b; el sentit és: 'si haguessin estat vestits amb la toga (però no ho estaven), no ho haurien permès'.

25 Itaque illam tuam praeclarissimam et sapientissimam uocem inuītus audīui: "Satis diu uel natūrae uixi uel gloriae." Satis, si ita uis, fortasse natūrae, addo etiam, si placet, gloriae; at, quod maxumum est, patriae certe parum. Qua re omitte, quaeso, istam doctōrum hominum in contemnenda morte prudentiam; noli nostro periculo esse sapiens. Saepe enim uenit ad meas auris te idem istud nimis crebro dicere, satis te tibi uixisse. Credo, sed tum id audīrem, si tibi soli uiueres aut si tibi etiam soli natus esses. Omnium salūtem ciuium cunctamque rem publicam res tuae gestae complexae sunt; tantum abes a perfectiōne maxumōrum operum, ut fundamenta nondum quae cogitas ieceris. Hic tu modum uitae tuae non salūte rei publicae, sed aequitāte animi definies?

La glòria aconseguida és gran, però resta per fer allò que li donarà anomenada perdurable.

Quid, si istud ne gloriae quidem satis est? cuius te esse audissimum, quamuis sis sapiens, non negābis. 26 Parumne, inquires, magna relinquēmus? Immo uero aliis quamuis multis satis, tibi uni parum. Quicquid est enim, quamuis amplum sit, id est parum tum, cum est aliquid amplius. Quod si rerum tuārum immortalium, C. Caesar, hic exitus futūrus fuit, ut deuictis aduersariis rem publicam in eo statu relinqueres in quo nunc est, uide, quaeso, ne tua diuīna uirtus admiratiōnis plus sit habitūra quam gloriae, si quidem gloria est inlustris et peruagāta magnōrum uel in suos ciuis uel in patriam uel in omne genus hominum famā meritōrum.

25. **praeclarissimam et sapientissimam uocem:** 'molt admirable i assenyada afirmació' • **naturae... gloriae** són datius; *naturae*, 'la naturalesa', 'la vida', *gloriae*, 'la fama', per a ser comptat entre els grans personatges de la història de Roma • **at... certe**, *uid.* Traina-Bertotti § 306 n. 1 • **satis, si ita uis... patriae certe parum**, estructura sintàctica fortament compendiada pròpia de la llengua parlada; per a la interpretació sintàctica enteneu: *satis... fortasse naturae [te uixisse dicam], addo etiam... [hoc, satis te] gloriae [uixisse]; at... patriae certe parum [te uixisse dicam]* • **quod... est**, el referent és *patriae* (relativa proleptica); sobre la concordança del relatiu amb el referent *uid.* Traina-Bertotti § 18 b • **doctorum hominum:** 'els filòsofs', sobretot els estoics • **in contemnenda morte** complementa *prudentiam*; entesa

com a *scientia*: 'saviesa'; *uid. Elements... L'adjectiu verbal en -ndus* § 2 • **nostro periculo**, es pot entendre com a datiu, 'per a risc nostre', o com ablatiu locatiu sense preposició, 'en un moment de risc per a nosaltres'; *uid. Traina-Bertotti* § 111 b. • **idem istud... dicere... uixisse**, *uid. Elements... L'infinitiu* § 2.5 a, b • **tibi** es correspon a *naturae* i *gloriae* esmentades abans • **credo** emprat potser en sentit etimològic (<*cr-do*, 'posar, donar el cor'), 'donar assentiment', 'estar d'acord' • **tum... si**: 'només si'; període hipotètic irreal de present • **id** fa referència a l'afirmació de Cèsar • **audirem**: 'podria escoltar' • **res tuae gestae**: 'els teus actes' • **complector**: 'abraçar', amb el sentit que tot en depèn • **perfectione**: 'culminació' • **maiorum operum**, tot i ser molt important el que Cèsar ja ha dut a cap, el més gran resta encara per començar • **ut fundamenta... ieceris**, probablement cal entendre: *ut fundamenta [horum operum] quae cogitas [esse maxima] nondum ieceris* • **hic**, amb sentit temporal; tot el que segueix fins a la fi del paràgraf té un to de retret • **modum**: 'límit' • **definio**: 'fixar'; quant a l'acepció del futur *definies*, *uid. Bassols I* § 326.5 • **aequitate animi**: 'indiferència d'esperit', és la traducció del concepte *ἀπάθεια* dels estoics; sobre el valor dels ablatius *salute* i *aequitate*, *uid. Traina-Bertotti* § 99 a • **quid, si istud...** la rèplica a l'argumentació de Cèsar; estructura sintàctica compendiada pròpia de la llengua parlada en què la hipotaxi és substituïda per la parataxi: *quid [dicas, si tibi dico] istud... esse?; istud*, tot el que fins aleshores ha dut a terme • **cuius** referit a *gloriae* • **sapiens**: 'savi', en sentit filosòfic; observeu la ironia amb què es clou el retret.

26. **immo uero**: 'en efecte', 'sens dubte' • **quamuis multis**, literal. 'tan nombrosos com vulguis' = 'tants com vulguis', *uid. Traina-Bertotti* § 394 b; *multis* s'oposa a *uni*; és a dir, el que Cèsar ja ha fet seria un mèrit col·lectiu suficient per a d'altres, però no arriba a ser-ho per a ell sol • **satis** [*magna sunt*], **tibi uni parum** [*magna*] • **quicquid... id**, relativa prolèptica; *id* fa referència a allò que Cèsar ha dut a terme: 'doncs això, sigui el que sigui,...' • **parum** [*amplum*] • **tum, cum**: 'en el moment que'; *sum* emprat com a verb intransitiu • **quod si... uide**, període hipotètic de condició real • **exitus**: 'resultat' • **futurus fuit**: 'ha hagut de ser' • **ut... relinqueres**, *uid. Bassols II* § 189 • **quaeso**, *uid. Traina-Bertotti* § 244 • **uide**, *uideo* amb el sentit de 'procurar', *uid. Bassols II* § 165.3 • **tua diuina uirtus**: 'el teu valor sobrehumà' • **admirationis**, l'admiració no comporta necessàriament la glòria • **quam gloriae**, per a la interpretació sintàctica enteneu: *quam [quantum sit habitura] gloriae* • **si quidem**, amb valor de constatació; *uid. Traina-Bertotti* § 385 c • **uel... uel...**, *uid. Traina-Bertotti* § 303 • **meritorum**, *uid. Gaffiot, s. u. 'meritum'* § 2.

IX 27 Haec igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut rem publicam constituas, eaque tu in primis summa tranquillitate et otio perfruare; tum te, si uoles, cum et patriae quod debes solueris et naturam ipsam expleueris satietate uiuendi, satis diu uixisse dicito. Quid enim est omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extrēmum? Quod cum uenit, omnis uoluptas praeterita pro nihilo est, quia postea nulla est futura. Quamquam iste tuus animus numquam his angustiis quas natura nobis ad uiuendum dedit contentus fuit, semper immortalitatis amore flagravit.

27. **pars** usat en sentit escènic, 'paper', igual que *actus*, 'acte' d'una peça teatral • **hoc** és acusatiu • **ut... constituas...**, **perfruare...**, substantives epexegetiques; *uid. Traina-Bertotti* § 339 c, n. 4. • **constituo**: 'restablir', 'restaurar' • **eaque** referit a *rem publicam*, *uid. Bassols I* §§ 120-121.1 • **perfruare** = *perfruaris* • **tum...**, **si uoles...** **dicito**, període hipotètic de condició real. • **solueris...**, **expleueris**, observeu l'ús del futur perfet a les subordinades per

a indicar anterioritat en relació amb *dicito* • **te... uixisse** • **quid... est futura**: Cèsar ha manifestat que ja ha viscut prou; però, què és aquest 'prou de temps' que necessàriament implica un final, darrera el qual res no hi haurà? És la contraposició entre la indiferència del filòsof davant la mort i l'anhel humà d'immortalitat • **omnino**: 'al cap i a la fi' • **hoc ipsum diu**: 'en si aquest prou de temps' • **aliquid extremum**: 'qualcom de final' • **quamquam**, *uid.* Traina-Bertotti § 392 nota 1 • **fuit...**, **flagrauit**, asíndeton adversatiu.

28 *Nec uero haec tua uita ducenda est quae corpore et spiritu continētur; illa, inquam, illa uita est tua quae uigēbit memoria saeculōrum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa aeternitas semper tuebitur. Huic tu inseruias, huic te ostentes oportet; quae quidem quae mirētur iam pridem multa habet, nunc etiam quae laudet exspectat.*

Obstupescunt posteri certe imperia, prouincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabilis, incredibilis uictorias, monumenta, munera, triumphos audientes et legentes tuos. 29 Sed, nisi haec urbs stabilita tuis consiliis et institūtis erit, uagabitur modo tuum nomen longe atque late, sedem stabilem et domicilium certum non habēbit. Erit inter eos etiam qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio, cum alii laudibus ad caelum res tuas gestas efferent, alii fortasse aliquid requirerent, idque uel maxumum, nisi belli ciuīlis incendium salūte patriae restinxeris, ut illud fati fuisse uideātur, hoc consili. Serui igitur eis iudicibus qui multis post saeculis de te iudicabunt, et quidem haud scio an incorruptius quam nos; nam et sine amōre et sine cupiditate et rursus sine odio et sine inuidia iudicābunt.

28. **duco**: 'considerar' • **quae** està referit a *haec* • **huic** sembla referit més aviat a *posteritas* • **inseruias...**, **ostentes**, *uid.* Bassols II §273, Traina-Bertotti § 261 i notes 1 i 2 • **quae miretur...**, **quae laudet**, *uid.* Bassols II §§ 236-238.1; és la mateixa idea que ha exposat abans al § 26: *admirationis plus... quam gloriae* • **imperia... triumphos**, enumeració de les fites de la carrera esplendent de Cèsar sintetitzades en un seguit de substantius; l'asíndeton en suggereix també la rapidesa; *imperia*: 'mandats', per delegació senatorial; *prouincias*, que va administrar, pacificar, conquerir, sobretot la Gàl·lia; *Rhenum*, que va travessar per endinsar-se en la Germània; *Oceanum*, el pas de l'estret de la Mànega amb tot l'exèrcit per conquerir Britànnia; *Nilum*, la guerra alexandrina, que encetà el domini romà de l'Egipte; *monumenta*: 'testimonis', 'records' de les seves gestes arreu; *munera*: 'jocs', amb què obsequià el poble • **audientes et legentes** referits a *posteri*, *uid.* *Elements...* *El participi* § 1.4; *audio*: 'sentir a parlar' • **tuos**, *uid.* Bassols II §§ 68-69.

29. **nisi... stabilita... erit**, condicional real • **fuit** indica fet en el passat però acció inacabada, traduïu-lo amb pretèrit indefinit • **requiro** amb el sentit de 'trobar a faltar'; *requirerent* és el verb de l'apòdisi del període condicional • **idque...** oració parentètica • **illud... hoc**, el primer es refereix a *belli ciuīlis incendium*, el segon a la idea expressada en la condicional • **consili**: 'decisió assenyada', 'saviesa' • **serui**, imperatiu de *seruio* • **incorruptius**: 'amb més imparcialitat'; sobreenteneu *iudicaturi sint* • **cupiditate**: 'passió' • **rursus** amb el valor d'*etiam*.

30 Id autem etiam si tum ad te, ut quidam falso putant, non pertinēbit, nunc certe pertinet esse te talem, ut tuas laudes obscuratūra nulla umquam sit obliuio.

Després d'una incertesa tan gran, hi ha una cosa certa: ha vençut el millor.

X Diuersae uoluntātes ciuium fuērunt distractaeque sententiae. Non enim consiliis solum et studiis, sed armis etiam et castris dissidebāmus. Erat obscuritas quaedam, erat certamen inter clarissimos duces; multi dubitābant quid optimum esset, multi quid sibi expediret, multi quid decēret, nonnulli etiam quid licēret. 31 Perfuncta res publica est hoc misero fatalique bello; uicit is qui non fortūna inflammāret odium suum, sed bonitāte leniret, neque omnis quibus irātus esset eosdem etiam exsilio aut morte dignos iudicāret.

Acabada la contesa civil, són indignes els qui no han depositat les armes. Els bons ciutadans han d'aplegar voluntats i fer costat a Cèsar.

Arma ab aliis posita, ab aliis erepta sunt. Ingrātus est iniustusque ciuis qui armōrum periculo liberātus animum tamen retinet armātum, ut etiam ille sit melior qui in acie cecidit, qui in causa animam profūdīt. Quae enim pertinacia quibusdam, eadem aliis constantia uidēri potest. 32 Sed iam omnis fracta dissensio est armis, extincta aequitāte uictōris; restat ut omnes unum uelint qui habent aliquid non sapientiae modo, sed etiam sanitātis. Nisi te, C. Caesar, saluo et in ista sententia qua cum antea, tum hodie maxime usus es manente salui esse non possumus. Qua re omnes te qui haec salua esse uolumus et hortāmur et obsecrāmus ut uitae, ut salūti tuae consulas; omnesque tibi —ut pro aliis etiam loquar quod de me ipse sentio—, quoniam subesse aliquid putas quod cauendum sit, non modo excubias et custodias, sed etiam laterum nostrōrum oppositus et corporum pollicēmur.

30. **id** fa referència a l'opinió de la posteritat sobre la seva actuació • **etiam si** introdueix concessiva subjectiva, *uid.* Traina-Bertotti § 391 i 393 • **tum**, després de la mort • **quidam**, els epicuris, que negaven la transcendència de l'ànima; sembla que Cèsar ho era • **pertinebit**, amb el sentit de 'concernir' • **nunc** oposat a *tum* • **obscuratura... sit**, la perífrasi supleix el futur de subjuntiu • **uoluntates**: 'aspiracions', 'tendències' • **distractae**, usat com adjectiu: 'divergents' • **sententiae**: 'opinions' • **consiliis... studiis... armis... castris**, ablatius instrumentals; *consiliis* es correspon amb *sententiae* i *studiis* amb *uoluntates* (quiasme); observeu la reiteració del preverbi *dis-* per posar en relleu el desacord • **obscuritas**: 'incertesa' • **quid optimum...**, les interrogatives reflecteixen les diferents actituds davant l'enfrontament segons l'interès o l'ètica de cadascú.

31 **perfungor**: 'complir amb', 'passar per', construït amb ablatiu • **qui... inflammaret**, *uid.* Bassols II § 238. 2 a • **fortuna**, instrumental-sociatiu, amb el sentit de *rebus prosperis* • **eosdem** referit a *omnis*; ús pleonàstic que remarca la idea expressada en la relativa; compareu-lo amb Cic., *Flac.* 57: *non enim omnia quae dolemus eadem queri iure possumus* • **arma ab aliis posita, ab aliis erepta sunt**, el sintagma *ab aliis* té valor diferent en una oració i en l'altra (agent i separatiu). Molts dels partidaris de Pompeu deposaren les armes després de la derrota a Farsala, uns quants, però, resistiren encara fins la desfeta final a Tapse; per

això diu que les armes els van ser arrabassades • **liberatus**, participi amb valor concessiu, *uid. Elements... El participi* § 1.4 • **animum... armatum** és una metàfora, *armatum* amb el sentit d'hostil • **acie**: 'camp de batalla' • **in causa**: 'en el seu bàndol' • **quae... eadem**, femení en comptes de neutre, *uid. Traina-Bertotti* §20 a.

32 **frango**: 'resoldre' • **aequitate**: 'equanimitat' • **qui... modo**: 'si més no els qui', relativa limitativa, *uid. Traina-Bertotti* § 390 • **sanitatis** [*mentis*] • **nisi** connota amb un valor adverbial condicional els dos ablatius absoluts, *cf. Cic., de orat.* 2,180: *mihi nisi admonito uenisset in mentem*; *uid. Traina-Bertotti* § 290 nota; traduïu com a subordinades adverbials condicionals l'apòdosi de les quals seria l'oració que té com a verb *esse non possumus* • **haec** = *has nostras res* • **ut pro aliis... sentio**, oracions parentètiques; *quod de me ipse sentio*: 'el que, pel que fa a mi, opino' • **excubias et custodias**, expressió redundat: 'vigilància permanent' • **laterum... corporum**: literal. 'la interposició del nostre pit i del nostre cos' = 'interposar...'

Agraïment del senat i agraïment propi.

XI 33 Sed, ut, unde est orsa, in eōdem terminētur oratio, maxumas tibi omnes gratias agimus, C. Caesar, maiōres etiam habēmus. Nam omnes idem sentiunt, quod ex omnium precibus et lacrimis sentīre potuisti; sed, quia non est omnibus stantibus necesse dicere, a me certe dici uolunt, cui necesse est quodam modo; et quod fieri decet, M. Marcello a te huic ordini populoque Romāno et rei publicae reddito, fieri id intellego; nam laetāri omnis non ut de unūs, sed ut de omnium salūte sentio.

33 **ut... oratio**, oracions parentètiques, *cf. § 32; termino*: 'cloure' • **maxumas... gratias agimus**: 'expressem el nostre agraïment més gran' • **maiores** [*gratias*]... **habemus**, atès que *maxumas* és superlatiu, *maiores* sembla que està emprat amb valor intensiu; 'però també un d'especialment gran el servem (al nostre cor)' • **stantibus**, per a votar o prendre la paraula els senadors es posaven dempeus • **quod... decet**, relativa proleptica • **fio**: 'esdevenir' • **nam laetari... sentio**, per a la interpretació sintàctica enteneu: *nam non sentio omnis laetari, ut [si laetarentur] de [salute] unius sed ut [si laetarentur] de omnium salute; ut* emprat en comptes d'*ut si*, locució conjuncional que introdueix subordinades adverbials comparatives d'índole supositiva, *uid. Traina-Bertotti* § 403 a.

34 Quod autem summae benevolentiae est, quae mea erga illum omnibus nota semper fuit, ut uix C. Marcello, optimo et amantissimo fratri, praeter eum quidem cederem nemini, cum id sollicitudine, cura, labōre tam diu praestiterim quam diu est de illius salūte dubitātum, certe hoc tempore magnis curis, molestiis, doloribus liberātus praestāre debeo. Itaque, C. Caesar, sic tibi gratias ago, ut me omnibus rebus a te non conseruāto solum, sed etiam ornāto, tamen ad tua in me unum innumerabilia merita, quod fieri iam posse non arbitrābar, magnus hoc tuo facto cumulus accesserit.

34 **quod... summae benevolentiae est**, relativa proleptica el referent de la qual és *id*; objecte directe de *praestiterim* i també de *praestare debeo*; *benevolentiae* és genitiu partitiu depenent de *quod*, ús propi de la llengua col·loquial, *uid. Bassols I* § 67.4, *Traina-Bertotti* § 55 e; per a la traducció enteneu: *summam autem benevolentiam erga illum, quae mea omnibus semper nota fuit, ... cum eam... praestiterim..., eandem praestare debeo* • **mea**, predicatiu • **nota**, emprat

com adjectiu • **fuit** indica fet en el passat però acció inacabada, traduïu-lo amb pretèrit indefinit; cf. § 29 • **ut** introdueix dues subordinades adverbials consecutives amb asíndeton adversatiu • **cedo**: 'sentir-se inferior a', en l'estima envers Marcel • **cum** té valor causal • **tam diu... quam diu**: 'tant de temps... com' • **praesto**: 'palesar' • **ut... accesserit**, Ruch proposa interpretar: 'et dono les gràcies en aquest sentit, que', és a dir, prenent la subordinada com a substantiva, la funció de la qual seria d'acusatiu de relació depenent de *gratias ago*; ara bé, depenent de *gratias agere* es troben substantives introduïdes per *quod*, no per *ut* (*uid.* Traina-Bertotti § 337 c); de fet, la substantiva amb *ut* depenent d'aquesta expressió no es troba documentada a la llengua de Ciceró; per tant, sembla més adient la interpretació que en fa Guerriero: es tractaria d'una construcció braquilògica en comptes de: *ut adfirmem... cumulum accessisse*; aleshores la subordinada és adverbial consecutiva • **tamen** marca contraposició amb la idea expressada mitjançant els ablatius absoluts • **merita**: 'beneficis' • **in me unum**: 'envers la meva persona en particular' • **magnus cumulus**, l'adjectiu és redundant: 'culminació' • **accedo**: 'arribar', 'afegir-se'.

ELEMENTS DE SINTAXI

1. L'INFINITIU

1.1. L'infinitiu té naturalesa de substantiu (malgrat que la morfologia no el sol caracteritzar com a tal) i sentit de verb (pot indicar temps i veu, i pot seguir portant els complements que com a verb reclami).

1.1.2. Com a substantiu, normalment pren la funció sintàctica d'un N. o Ac.:

a) Subjecte (del verb *sum* i de formes o locucions impersonals).

Ex.: *perfacile (erat) totius Galliae imperio potiri* (Caes., *Gall.* 1, 2, 2) 'era molt fàcil emparar-se del domini de tota la Gàl·lia'.

multis in ciuitatibus harum rerum tumulos locis consecratis conspicari licet (Caes. *Gall.* 6, 17, 4) 'a moltes ciutats és possible de veure pileres d'aquests objectes en llocs consagrats'.

neque fas (est) ea litteris mandare (Caes., *Gall.* 6, 14, 3) 'i no és permès per la llei divina de posar-ho per escrit'.

b) Complement directe.

Ex.: *beate autem vivere alii in alio, vos in voluptate ponitis* (Cic., *fin.* 2, 86) 'altres, però, col·loquen el viure feliçment en un altra cosa, vosaltres en el plaer'.

c) Ac. de cosa (equivalent a un acusatiu de relació, 'pel que fa a').

Ex.: *Belgae Teutonos Cimbroque intra fines suos ingredi prohibuerunt* (Caes., *Gall.* 2, 4, 2) 'els belgues impediren als teutons i als cimbres d'entrar a llur territori'.

[sc. *Caesar Neruios*] *in deditionem uenire atque obsides sibi dare coegit* (Caes., *Gall.* 6, 3, 2) '[Cèsar] obligà [els nervis] a rendir-se i a lliurar-li ostatges'.

d) Aposició del subjecte, de l'objecte directe o de l'atribut del verb regent.

Ex.: *id enim est caput ciuilis prudenti... uidere itinera flexusque rerum publicarum* (Cic., *rep.* 2, 25, 45) 'el fonament de la prudència política és aquest, veure el rumb i els girs dels estats'.

1.1.3. L'infinitiu en funció d'acusatiu determina molts verbs, transitius i intransitius, complementant-ne el sentit; el verb i l'infinitiu formen una unitat que, convencionalment, anomenem perífrasi verbal. És el cas, a més d'algun altre, dels verbs:

possum, nequeo, queo, debeo

nescio, disco, dedisco

uolo, nolo, malo

cupio, concupisco, gestio, opto, exopto, studeo
cogito, curo, neglego
paro, apparo
statuo, constituo, decerno
audeo, moror, cunctor
assuefacio, soleo, consuesco, conor, contendo
perseuero, propero, maturo, festino
aggredior, incipio, coepi, instituo, desino, desisto
mitto, omitto, intermitto

Si de l'infinitiu en depèn un atribut o predicatiu referit al subjecte del verb principal, aquest apareix en N.

Ex.: [sc. Cato] *esse quam uideri bonus malebat* (Sall., *Cat.* 54, 6) '[Cató] s'estimava més ser bo que no pas semblar-ho'.

1.2. CONSTRUCCIÓ D'INFINITIU AMB SUBJECTE EN ACUSATIU

1.2.1. Aquesta construcció sintàctica, anomenada també 'acusatiu més infinitiu', sembla que va originar-se a partir de la construcció amb doble acusatiu que portaven alguns verbs: un Ac. de persona i un de cosa –que podia ser un infinitiu– (vegeu 1.2.c).

Ex.: [sc. Caesar] *Cauarinum cum equitatu Senonum secum proficisci iubet* (Caes., *Gall.* 6, 5, 2) '[Cèsar] mana a Cavarí de marxar amb ell juntament amb la cavalleria dels sènon'.

Amb el pas del temps aquesta construcció es va acabar gramaticalitzant i passà a emprar-se amb altres verbs. En aquest nou ús hom considera que l'infinitiu (Ac. de cosa) pren la funció de predicat verbal, mentre que l'Ac. de persona li fa de subjecte (semànticament ja l'era).

Ex.: *illi... referunt... Suebos omnes... ad extremos fines recepisse* (Caes., *Gall.* 6, 10, 4) 'aquells [= els ubis] reporten que els sueus s'han retirat als confins del territori'.

1.2.2. El subjecte de la construcció d'infinitiu en alguns casos pot estar implícit. Aquesta omisió de l'acusatiu subjecte provoca que, de vegades, hom dubti de si es troba davant d'una construcció d'infinitiu o bé davant d'un simple infinitiu en funció de substantiu verbal (vegeu 1.2).

El subjecte pot no aparèixer explícit quan es tracta d'un pronom personal, i també en els casos següents:

- a) Quan aquest subjecte es sobreentén fàcilment pel context, o quan caldria repetir un pronom que ja apareix en el context

Ex.: *Remi ad eum legatos miserunt, qui dicerent se suaque omnia in fidem atque in potestatem populi Romani permittere* (Caes., *Gall.* 2, 3, 2) 'els rems enviaren emissaris a aquest [= Cèsar], que li diguessin que posaven llurs persones i tots els béns sota la protecció i l'autoritat del poble romà'.

b) Quan és el mateix subjecte del verb principal.

Ex.: *exclamat Nasica domi non esse* (Cic., *de orat.* 2, 276) 'Nasica crida que <ell> no és a casa'.

confitemur cistellam habere (Pl., *Cist.* 741-742) 'admetem tenir [= que tenim] el cistellet'.

c) Quan l'infinitiu és impersonal.

Ex.: *sanguine pluisse senatui nuntiatum est* (Cic., *Diu.* 2, 58) 'hom comunicà al senat que havia plogut sang'.

1.2.3. També és freqüent que els infinitius analítics (o 'compostos') apareguin sense la forma auxiliar del verb *sum*.

Ex.: [*sc. Caesar*] *pollicitus est sibi eam rem curae futuram* (Caes., *Gall.* 1, 33, 1) '[Cèsar] va assegurar que tindria cura d'aquest afer'.

ad fluctum aiunt declamare solitum Demosthenem (Cic., *Fin.* 5, 5) 'diuen que Demòstenes tenia per costum declamar a la vora del mar'.

1.2.4. En les construccions d'infinitiu el temps de l'infinitiu té un valor relatiu, és a dir, expressa una relació de simultaneïtat (present), d'anterioritat (perfet) o de posterioritat (futur) respecte de l'acció del verb personal de què depèn. La traducció haurà de reflectir aquesta relació mitjançant l'ús del temps adient d'acord amb la *consecutio temporum* de la llengua emprada.

Ex.: [*sc. Caesar*] *initium belli ac defectionis hoc esse arbitratus est* (Caes., *Gall.* 6, 3, 4) '[Cèsar] considerà que això era l'inici de la revolta i de la guerra'.

[*sc. Treueri*] *duas uenisse legiones cognoscunt* (Caes., *Gall.* 6, 7, 2) '[els trèvers] s'assabenten que han arribat dues legions'.

Caesar sese eos in fidem recepturum (esse) dixit (Caes., *Gall.* 2, 15, 1) 'Cèsar digué que acolliria aquests [= els bel·lòvacs] sota la seva protecció'.

1.2.5. Una construcció d'infinitiu sol exercir les funcions sintàctiques següents:

a) Subjecte de verbs en veu passiva. També una construcció d'infinitiu sovint és el subjecte de verbs impersonals (o en forma impersonal) i d'expressions formades pel verb copulatiu *sum* més un adjectiu neutre (com *turpe*, *utile*, *gratum*, *aequum*, *ueri simile*, *uerum*, *necesse*) o un substantiu abstracte (com *rumor*, *spes*, *res*, *tempus*, *mos*, *opus*, *fama*) o un adverbi (com *satis*, *aeque*, *ita*), que actuen d'atribut.

Ex.: *saepe homines temerarios atque imperitos falsis rumoribus terreri cognitum est* (Caes., *Gall.* 6, 20, 2) 'ha estat conegut [= hom sap] que sovint els homes irreflexius i ignorants són aterrits per rumors falsos'.

legem enim breuem esse oportet (Sen. *Ep.* 94, 38) 'convé, doncs, que la llei sigui breu'.

mos est Athenis laudari in contione eos qui sint in proeliis interfecti (Cic., *Orat.* 151) 'és costum a Atenes que hom elogï a l'assemblea aquells que han estat morts en combat'.

b) Aposició. Pot fer una funció epexegetica d'un pronom neutre (especialment *illud*), d'un substantiu o d'un adverbi (com *sic*, *ita*).

Ex.: *ex quibus illud intellegitur, appetitus omnes contrahendos sedandosque esse excitandamque animaduersionem et diligentiam* (Cic., *Off.* 1, 29, 103) 'a partir d'aquestes coses hom comprén això, que els apetits han de ser reprimits i apaivagats i que la cura i la diligència han de ser estimulades'.

fama tota urbe percrebruit expugnari deos patrios (Cic., *Verr.* 2, 4, 94) 'per tota la ciutat [= Agrigent] s'escampà la notícia que els déus patris eren arrabassats'.

c) Complement directe:

Ex.: *illi... referunt... siluam esse ibi infinita magnitudine* (Caes., *Gall.* 6, 10, 4) 'aquells [= els ubis]... reporten que... allí hi ha un bosc d'una extensió enorme'.

Allobrogibus [sc. Heluetii] sese persuasuros <esse> existimabant (Caes., *Gall.* 1, 6, 3) '[els helvecis] creien que persuadirien els al·lòbroges'.

[sc. *Sequani*] *per fines suos Heluetios ire patiuntur* (Caes., *Gall.* 1, 9, 4) '[els sèquans)] toleren que els helvecis facin camí pel seu territori'.

[sc. *Druides*] *in uulgum disciplinam efferi nolunt* (Caes., *Gall.* 6, 14, 4) '[els druides] no volen que la seva ciència sigui divulgada entre la gent'.

d) Ac. de relació (sovint complementant un adjectiu d'origen verbal).

Ex.: [sc. *Caesar*] *fit ab Vbiis certior Suebos omnes in unum locum copias cogere* (Caes., *Gall.* 6, 10, 1) '[Cèsar] és fet sabedor¹ [= és informat] pel ubis que els sueus concentren en un sol lloc totes llurs tropes'.

¹ *Certus* és de la mateixa arrel que el verb *cerno*.

1.3. CONSTRUCCIÓ PERSONAL DE L'INFINITIU

Alguns verbs en passiva poden construir-se amb un nominatiu predicatiu del subjecte, per exemple, *mihi uideris iustus* 'em sembles just' ((literal. 'ets vist just pel que fa a mi'). Aquesta funció predicativa pot assumir-la també un infinitiu: *mihi uideris recte iudicare* 'em sembla que jutges rectament'. En la traducció, el verb de l'oració principal roman sempre en 3a. persona del singular amb independència de qui sigui el subjecte de la proposició subordinada: 'em sembla que jutges / jutja / jutgeu / jutgen rectament'; es tracta d'una construcció impersonal, perquè 'sembla' (no té subjecte persona, l'és la proposició subordinada. En canvi, en llatí el subjecte de l'infinitiu passa a ser-ho de *uideor*, és a dir, la construcció esdevé personal.

Els verbs que sovint poden presentar construcció personal són:

uideor 'sóc vist' > 'sembla que',
dicor 'sóc dit' > 'es/hom diu que',
audior 'se sent dir que',
nuntior 's'anuncia que',
feror 'es diu que',
traditor 'es refereix que', 'es transmet que',
perhibeor 'es diu que',
existimor, *putor*, *habeor*, *credor*, *iudicor* 'es considera que',
reperior, *inuenior* 'es troba que'².

També prenen aquesta construcció:

iubeor 'es mana que',
ueto 's'impedeix que', *prohibeor* 'es prohibeix que',
sinor 'es permet que', i
cogor 's'obliga a'.

Els canvis sintàctics que això produeix són els següents:

- El subjecte en Ac. de l'infinitiu (i els adjectius que concorden amb ell) es transforma en subjecte en N. de la forma verbal impersonal.
- La forma verbal impersonal canvia per a concordar amb el nou subjecte.
- L'infinitiu deixa de formar el nucli verbal d'una construcció d'infinitiu i actua com a substantiu verbal en funció de predicatiu del subjecte.

Ex.: *tibi stultus esse uideor* (Cic., *Att.* 3, 14, 1) 'et sembla que sóc un neci'.

²Tret de *uideor*, la resta de verbs esmentats solen presentar construcció personal preferentment amb formes del tema de present. Així trobem construcció personal a: *Lycurgi temporibus Homerus etiam fuisse traditur* (Cic., *Tusc.* 5, 7) 'és tradició que també Homer va viure en temps de Licurg', però la constr. impersonal a: *traditum est etiam Homerum caecum fuisse* (Cic., *Tusc.* 5, 114) 'ha estat transmès que també Homer va ser cec'.

Amulium regem [sc.Romulus] interemisse fertur (Cic., *Rep.* 2, 4) 'es diu que [Ròmul] va occir el rei Amuli'.

disciplina in Britannia reperta atque inde in Galliam translata esse existimatur (Caes., *Gall.* 6, 13, 11) 'hom creu que la ciència [dels druides] aparegué a Britànnia i que, d'aquí, passà a la Gàl·lia' [el participi que forma part de l'infinitiu analític apareix també en nominatiu, perquè ha de seguir concordant amb *disciplina*].

Germani adpropinquare dicuntur (Caes., *Gall.* 6, 7, 6) 'hom diu que els germànics s'apropen'.

luna solis lumine conlustrari putatur (Cic., *Diu.* 2, 91) 'es creu que la lluna és il·luminada per la llum del sol'.

parentes prohibentur adire ad liberos (Cic., *Verr.* 2, 5, 117) 'hom prohibeix que els pares visitin llurs fills'.

La construcció impersonal i la impersonal poden alternar amb una mateixa forma verbal:

Ex.: *Senonibus adesse Romanos nuntiatur* (Caes., *Gall.* 6, 4, 1) 'hom anuncia als sènonos que els romans són allí'.

eodem fere tempore pons in Hìbero prope effectus <esse> nuntiatur (Caes., *Ciu.* 1, 62, 3) 'gairebé al mateix temps s'anuncia que el pont sobre l'Ebre ha estat quasi enllestit'.

2. EL PARTICIPI

2.1. ADJECTIU VERBAL

2.1.1. Com a adjectiu verbal, el participi és adjectiu i verb alhora, és a dir, participa de la categoria nominal i de la verbal –d'on li ve el nom–; per tant, pot exercir les funcions sintàctiques d'un adjectiu i, a més, pot portar els complements que com a verb reclami (per exemple, un objecte directe, com en *omnia sentiens* [Cic., *Tusc.* 1, 27, 66] o un adverbi, com en *facete dicta* [Cic., *Off.* 1, 29, 104] 'dites gracioses').

La conjugació verbal del català, i també del castellà, només ha conservat el participi de perfet; per tant, la traducció literal de les formes participials llatines únicament és possible quan es tracta de participis de perfet.

Ex.: *his nuntiis... commotus Caesar duas legiones in citeriore Gallia novas con-scripsit* (Caes., *Gall.* 2, 2, 1) 'trasbalsat per aquestes notícies, Cèsar reclutà dues noves legions a la Gàl·lia citerior'.

En alguns casos, també es pot emprar una proposició adjectiva.

Ex.: *hostes item suas copias ex castris eductas instruxerat* (Caes., *Gall.* 2, 8, 5) 'també l'enemic havia desplegat les seves tropes, que havia fet sortir del campament'.

Si tenim un participi de present, podem optar, segons el context, per traduir-lo mitjançant un gerundi simple o una proposició subordinada adjectiva.

Ex.: *quis eum [sc. Catilinam] contra patriam pugnantem perisse miratur?* (Cic., *Sull.* 70) 'qui es sorprendrà que aquest [= Catilina] hagi mort lluitant contra la pàtria?'

reliquos [sc. hostes] audacissime transire conantes [sc. nostri] multitudine telorum reppulerunt (Caes., *Gall.* 2, 10, 3) '[els nostres] amb un gran nombre de trets repel·liren la resta [dels enemics], que intentaven molt audaçment de travessar <el riu>'.

Si és un participi de perfet d'un verb deponent, hom pot emprar el gerundi compost o, de vegades, una proposició subordinada adverbial.¹

Ex.: *Caesar Remos cohortatus... omnem senatum ad se conuenire iussit* (Caes. *Gall.* 2, 5, 1) 'Cèsar, havent encoratjat [= després d'haver encoratjat] els remes, manà que el consell d'ancians en ple acudís a la seva presència'.

2.1.2. Temps del participi: igual que succeeix amb l'infinitiu, el temps del participi té un valor relatiu. El participi de present, de perfet i de futur indiquen, respectivament, la

¹Vegeu *infra* 1.4.

simultaneïtat, l'anterioritat o la posterioritat respecte de l'acció expressada pel verb regent, la qual pot estar situada al present, al passat o al futur.² Per això, quan es tradueix una construcció participial, cal tenir sempre en compte la *consecutio temporum*.

2.1.3. Com a adjectiu, el participi pot exercir una funció atributiva o predicativa:

a) Funció atributiva: exerceix la mateixa funció sintàctica que el nom que determina i, sovint, precisa una circumstància accessòria de l'acció expressada pel verb regent.³

Ex.: *Galba... maxime frumenti commeatusque inopia permotus postero die ... in provinciam reuerti contendit* (Caes., *Gall.* 3, 6, 4) 'Galba... preocupat per la manca de blat i d'avituallaments l'endemà intentà de retornar a la província'.

El participi en funció atributiva es pot trobar referit a un substantiu o pronom en ablatiu, sense preposició; la funció sintàctica d'aquest sintagma queda aparentment deslligada de la resta de l'oració, d'on li ve el nom d'ablatiu absolut [*absolutus* 'deslligat', d'*absoluo*]; formant part d'un ablatiu absolut es troben participis de present i de perfet.

Ex.: *Caesar... albente caelo omnes copias castris educit* (Caes., *Ciu.* 1, 68, 1) 'en fer-se clar el cel [= a trenc d'alba] Cèsar fa sortir totes les tropes del campament'.

Galli re cognita per exploratores obsidionem relinquunt (Caes., *Gall.* 5, 49, 1) 'els gals, conegut això a través dels exploradors, abandonen el setge'.

b) Funció predicativa: s'uneix al nom determinat a través d'un verb i pot exercir les funcions sintàctiques següents:

1. Atribut: amb el verb *sum*, a més del participi de futur i de perfet amb què es formen l'anomenada conjugació perifràstica i els temps de perfet de la veu passiva⁴, en frase nominal pot aparèixer el participi de present, tot i que es tracta d'un ús poc freqüent a la llengua clàssica.

²Alguns participis de perfet de verbs deponents, com *arbitratus*, *confisus*, *diffisus*, *ratus* [reor no té participi de present], *usus*, *ueritus*... , poden expressar simultaneïtat amb l'acció del verb principal: *Caesar isdem ducibus usus... Numidas et Cretas sagittarios et funditores Baleares subsidio oppidanis mittit* (Caes., *Gall.* 2, 7, 1) 'Cèsar, tot servint-se dels mateixos guies..., envia com a reforç dels qui eren a la ciutat arquers nòmides i cretencs i foners balears'.

³Alguns autors fan distinció entre un participi epítet o 'dominant', l'omissió del qual altera substancialment el sentit de l'oració [*quae (= Diana) Carthaginiensium uictoria loco mutato religionem tamen non amisit* (Cic., *Verr.* 2, 4, 78) 'aquesta (Diana), amb la victòria dels cartaginesos, malgrat el canvi de lloc, tot i així no perdé el seu culte'], i un participi apositiu o 'incidental', que descriu una situació accessòria o concomitant amb l'acció del verb principal [*Dionysus quidem tyrannus Syracusis expulsus Corinthi pueros docebat* (Cic., *Tusc.* 3, 12, 27) 'Dionís el tirà, expulsat de Siracusa, instruïa els nois a Corint'].

⁴De vegades, amb el verb *sum* un participi de perfet assumeix funció d'atribut, com, per exemple: *Gallia est omnis diuisa in partes tres* (Caes., *Gall.* 1, 1, 1) 'la Gàl·lia sencera està dividida en tres parts'. Aquest ús es dona sobretot amb participis que havien assolit caràcter plenament adjectiu i tenien un funcionament autònom, com, per exemple: *nostris autem, si ab illis initium transeundi fieret, ut impeditos adgrederentur, parati in armis erant* (Caes., *Gall.* 2, 9, 1) 'per la seva banda, els nostres estaven a punt per atacar-los impeditos, si començaven a travessar el riu'.

Ex.: *eorum [sc. animalium] alia ratione expertia sunt, alia ratione utentia* (Cic., *Off.* 2, 3, 11) 'd'aquests [= els éssers animats], uns estan mancats de raonament, altres en tenen ús'.

2. Predicatiu, referit, generalment, al subjecte o a l'objecte directe.

Ex.: *reliqui [sc. Germanorum] se in flumen praecipitauerunt atque ibi timore, lassitudine, ui fluminis oppressi perierunt* (Caes., *Gall.* 4, 15, 2) 'la resta [dels germànics] es precipitaren al riu i allí moriren vençuts per la por, pel cansament i per la força del corrent'.

si quid singuli temporibus adducti hosti promiserunt, est in eo ipso fides conseruanda (Cic., *Off.* 1, 13, 39) 'si algú forçat per les circumstàncies ha promès quelcom a l'enemic, també en això la paraula donada ha de ser mantinguda'.

El participi sol tenir valor predicatiu, subjectiu o objectiu, quan depèn dels verbs següents:

– Verbs de percepció [*uerba sentiendi*]; el participi, generalment de present, remarca la constatació perceptiva de l'acció que s'està realitzant.

Ex.: *Q. Titurius, cum procul Ambiorigem suos cohortantem conspexisset, interpretem suum Cn. Pompeium ad eum mittit* (Caes., *Gall.* 5, 36, 1) 'Q. Tituri, en haver vist de lluny Ambiórix que encoratjava els seus, li envia el seu intèrpret Gn. Pompeu'.

peto a uobis ut me pro me dicentem benigne... audiatis (Cic., *Phil.* 2, 10) 'us demano que m'escolteu amb indulgència mentre parlo en defensa meva'.

– Verbs de voluntat, amb participi de perfet, el qual expressa com a realitzat l'estat que es vol o es desitja.

Ex.: *non est tamen aequè miser qui patriae consulit et is qui illam exstinctam cupit* (Cic., *Fin.* 4, 24, 66) 'però, no és igualment menyspreable el qui vetlla per la pàtria i aquell que la desitja destruïda'.

– Amb *habeo, teneo* i verbs de significació anàloga el participi de perfet en funció predicativa posa en relleu el resultat present d'una acció realitzada al passat.

Ex.: [*sc. Caesar*] *multis iam rebus perfidiam Haeduarum perspectam habebat* (Caes., *Gall.* 7, 54, 2) 'ja per moltes raons Cèsar tenia com a provada la traïció dels hedus'.

nunc illos... quamquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt ciues, monitos etiam atque etiam uolo (Cic., *Cat.* 2, 27) 'ara aquests, tot i ser enemics, no obstant, perquè han nascut ciutadans, els vull una i altra vegada advertits'.

Clodius ui oppressam ciuitatem tenebat (Cic., *Mil.* 38) 'Clodi tenia la ciutat sotmesa per la violència'.

locum quem nobilitas praesidiis firmatum... tenebat me duce rescidistis (Cic., *Agr.* 2, 3) 'sota el meu guiatge, heu fet accessible una dignitat política que la noblesa retenia fermament assegurada'.

[*sc. Sequani*] *tantum in potentia antecesserant, ut... partem finitimi agri per uim occupatam possiderent* (Caes., *Gall.* 6, 12, 3-4) '[els sèquans] s'havien avançat en el seu poder fins a tal punt que tenien una part del territori limítrof dominada per la força'.

2.1.4. Valor adverbial de les construccions participials

El participi atributiu que forma part d'un ablatiu absolut i, en determinats casos, referit a qualsevol altra funció sintàctica equival a una proposició subordinada adverbial amb algun dels valors següents:

– Temporal

Ex.: *cognito eius [sc. Caesaris] aduentu Acco iubet in oppida multitudinem conuenire* (Caes., *Gall.* 6, 4, 1) 'coneguda [= després d'haver estat coneguda] l'arribada d'aquest [= Cèsar], Accó mana a la població d'aplegar-se a les fortaleses'.

[*sc. Caesar*] *militēs cohortatus proelii committendi signum dedit* (Caes., *Gall.* 2, 21, 2) '[Cèsar], havent encoratjat [= després que va haver encoratjat] els soldats, donà el senyal de començar el combat'.

– Causal

Ex.: *C. Flaminius Coelius, religione neglecta, cecidisse apud Trasumenum scribit* (Cic., *Nat.* 2, 8) 'Celi narra que G. Flamini, menystinguts [= perquè havia menystingut] els auspicis, va morir prop del llac Trasumè'.

multis de causis Caesar maiorem Galliae motum expectans... delectum habere instituit (Caes., *Gall.* 6, 1, 1) 'Cèsar, tot esperant [= perquè esperava] per moltes raons una sublevació especialment important de la Gàl·lia, decideix de fer una lleva'.

– Concessiu

Ex.: [*sc. Caesar*] *id [sc. oppidum Noviodunum] ex itinere oppugnare conatus... paucis defen-dentibus expugnare non potuit* (Caes., *Gall.* 2, 12, 2) '[Cèsar], havent intentat sobre la marxa assetjar-la [= la fortalesa de Noviodun], defentsant-la [= tot i que la defensaven] uns pocs, no va poder prendre-la'.

ut oculus, sic animus se non uidens alia cernit (Cic., *Tusc.* 1, 27, 67) 'com l'ull, també l'esperit, no veient-se [= encara que no es veu] ell mateix, veu les altres coses'.

– Condicional

Ex.: *nemo est quin saepe iactans Venerium iaciat aliquando* (Cic., *Diu.* 2, 121) 'no hi ha ningú que, llançant [= si llança] sovint <els daus>, no faci alguna vegada la tirada de Venus [= la millor del joc]'.

maximas uero uirtutes iacere omnes necesse est uoluptate dominante (Cic., *Fin.* 2, 35, 117) 'prevalent [= si preval] el plaer, és inevitable que les virtuts més grans restin totes negligides'⁵.

2.1.5. Expressió de l'abstracte mitjançant construccions participials

La llengua llatina era poc propensa a l'expressió de l'abstracte; de fet, el nombre de substantius abstractes a la llengua clàssica és prou escàs. En comptes d'un abstracte verbal complementat per genitiu objectiu o subjectiu, el més freqüent a la prosa clàssica és trobar substantius concrets determinats per participis, generalment de perfet i, de vegades, també de present.⁶ Per a la traducció d'aquests girs és recomanable l'ús del substantiu abstracte corresponent, complementat pel substantiu determinat pel participi.

Ex.: *illi regibus parere iam a condita urbe didicerunt; nos post reges exactos seruitutis obliuio ceperat* (Cic., *Phil.* 3, 8) 'aquells, ja des de la fundació de la ciutat, aprengueren a obeir als reis; a nosaltres, després de l'expulsió dels reis, ens havia captivat l'oblit de la servitut'.

te... plebs Romana perditum cupit (Cic., *Pis.* 64) 'el poble romà desitja la teua perdició'.

patres enim ueniunt amissis filiis irati (Cic., *Verr.* 2, 5, 120) 'arriben doncs els pares enfurits per la pèrdua dels seus fills'.

ita tantum bellum... Cn. Pompeius extrema hieme apparauit, ineunte uere suscepit (Cic., *Pomp.* 35) 'així una guerra tan gran Gn. Pompeu la va preparar a la fi de l'hivern, l'emprengué a començament de la primavera'.

2.2. SUBSTANTIU VERBAL

Qualsevol adjectiu en funció apositiva, quan el nom determinat per ell està implícit, es substantiva i manté la mateixa funció sintàctica que tindria si el nom aparegués expressat. També el participi, com a adjectiu, pot substantivar-se. A més d'alguns participis, tant de present com de perfet, que ja des d'antic s'havien substantivat del tot,⁷ a la llengua clàssica ocasionalment es troben participis emprats substantivament.

Participi de present: rar en nominatiu masculí singular, mentre que el neutre sol aparèixer només als casos rectes del plural.

Ex.: [*sc. Ariouistus*] *conantes dicere prohibuit* (Caes., *Gall.* 1, 47, 6) '[Ariovist] impedí de parlar als qui ho intentaven'.

⁵També es pot interpretar amb valor temporal.

⁶Quan l'acció se situa en el futur, el substantiu apareix determinat per un adjectiu verbal en *-ndus* (gerundiu): *accepimus (L. Tarquinium) aedem in Capitolio Ioui optimo maximo... in ipsa pugna uouisse faciendam* (Cic., *Rep.* 2, 20, 36) 'sabem que L. Tarquini, en mig del combat, va prometre a Júpiter, el millor i el més gran, la construcció d'un temple al Capitoli'.

⁷Per exemple, *adulescens, parens, sapientes*, o *adultus, decretum, dictum, legatus, praeceptum, praefectus, sponsus*.

datur uenia petentibus (Caes., *Gall.* 7, 15, 6) 'hom concedeix la gràcia als qui pregaven'.

quanta studia decertantium sunt! (Cic., *Fin.* 5, 22, 61) 'que en són de grans els afanys dels qui s'en-fronten'.

acute autem disputantis illud est... quid cuique dicendum est uidere (Cic., *Tusc.* 5, 10, 28) 'és propi del qui discuteix amb finesa el veure què cal dir a cadascú'.

quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia (Cic., *Tusc.* 4, 30, 64) 'així doncs, per aquestes raons hom suporta les coses que ens apressen i, per les mateixes raons, hom menysté les que són a venir'.

Participi de perfet: emprat generalment al plural.

Ex.: *ea quae capta urbe accidunt uictis* (Cic., *Dom.* 98) 'allò que, un cop presa una ciutat, esdevé als vençuts'.

neque saepe accidit ut... quispiam aut capta apud se occultare aut posita tollere auderet (Caes., *Gall.* 6, 17, 5) 'i no esdevé girebé mai que algú gosi amagar a casa les coses cap-turades o emportar-se les que han estat dipositades'.

Participi de futur: l'ús com a substantiu, tret del neutre *futurum*, no és propi de la llengua clàssica.⁸

Ex.: *nec praeterita nec praesentia abs te sed... futura exspecto* (Cic., *Fam.* 2, 8, 1) 'de tu no espero ni el que ha estat ni el que és sinó el que serà'.

⁸Al llatí postclàssic es desenvolupa aquest ús i són freqüents els participis de futur emprats com a substantius: *aue, imperator, morituri te salutant* (Suet. *Claud.* 21, 6) 'salut, general! Els qui van a morir et saluden'.

3. L'ADJECTIU VERBAL EN -NDVS

L'adjectiu verbal en *-ndus* (anomenat també 'gerundiu') té sentit passiu i comporta una noció d'obligació, de necessitat o d'intenció, en una projecció temporal de futur. Els usos d'aquesta forma verbal adjectiva són els següents:

3.1. En unió amb el verb *sum* forma la conjugació perifràstica passiva. En aquest cas, es pot considerar que l'adjectiu fa la funció d'atribut o predicat nominal.

Ex.: *Praeponenda est diuitiis gloria* (Cic., *Top.* 84) 'la glòria ha de ser preferida a la riquesa'.

La persona en qui recau l'obligació s'expressa generalment en datiu, anomenat llavors 'agent'.

Ex.: *Caesari omnia uno tempore erant agenda* (Caes., *Gall.* 2, 20, 1) 'tot havia de ser dut a terme al mateix temps per Cèsar', on *Caesari* és datiu agent.

Alguns verbs intransitius o que es construeixen amb genitiu, datiu o ablatiu es troben de vegades en conjugació perifràstica passiva, però només en forma impersonal, és a dir, en la tercera persona del singular i en gènere neutre.

Ex.: *Cum hostibus erat pugnandum* (Caes., *Gall.* 4, 24, 2) 's'havia de lluitar amb l'enemic'.

Obluiscendum erat mihi patris (Sen., *Contr.* 7, 5, 5) 'm'era necessari oblidar-me del pare'.

Linguae moderandum est mihi (Pl., *Curc.* 486) 'em cal controlar la llengua', on *linguae* està en datiu.

Carendum est non solum crimine turpitudinis, sed etiam suspicione (Quint. 2, 2, 14) 'cal evitar no sols l'acusació d'infàmia, sinó tam-bé la sospita'.

3.2. Referit atributivament a un substantiu.

Ex.: *Vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam*¹ (Cic., *Cat.* 1, 4) 'vius no per a renunciar al teu atreviment, sinó per a enfortir-lo'.

Mihi explicandae philosophiae causam attulit casus grauis ciuitatis (Cic., *Lael.* 74) 'la difícil situació de la política em va donar el motiu de tractar la filosofia'.

Vrbi condendae locum elegerunt (Liu. 5, 54, 4) 'escolliren un lloc per fundar la ciutat'

Magnam res diligentiam requirebat in summa exercitus tuenda (Caes., *Gall.* 6, 34, 3) 'la situació requeria una gran diligència a protegir la totalitat de l'exèrcit'.

¹ La preposició *ad* indica tant direcció com finalitat.

Philosophi etiam illis libellis quos de contemnenda gloria scribunt nomen suum inscribunt (Cic., *Arch.* 26) 'també els filòsofs posen el seu nom en aquells llibres que escriuen sobre menysprear la glòria [= el menyspreu de la glòria]'.

Tal com es pot comprovar en els exemples esmentats, el procediment que hom ha seguit per traduir el sintagma format pel substantiu i l'adjectiu verbal (gerundiu) consisteix a posar en infinitiu el verb al qual pertany l'adjectiu verbal, precedit per la preposició que reclama el cas del substantiu o el sintagma preposicional, i col·locar com a objecte directe el substantiu amb què concorda l'adjectiu.

Quan l'adjectiu verbal complementa atributivament un substantiu en ablatiu sense preposició, per a la traducció es pot recórrer a l'ús del gerundi.

Ex.: *Impellimur autem natura, ut prodesse uelimus quam plurimis... rationibus prudentiae tradendis* (Cic., *fin.* 3, 65-66) 'a més, som empesos per naturalesa a voler ser útils al major nombre possible... tot transmetent les regles de la saviesa'.

3.3. Amb verbs que indiquen 'donar', 'lliurar', 'concedir', 'rebre', l'adjectiu verbal realitza la funció de predicatiu de l'objecte directe i expressa finalitat o intenció.

Ex.: *Populus Romanus Crasso bellum gerendum dat* (Cic., *Phil.* 11, 18) 'El poble romà encomana a Crassus comandar la guerra [el comandament de la guerra]'.

Verri bona proscriptorum Sulla diripienda concessit (Cic., *Verr.* 2, 1, 3) 'Sil·la va lliurar a Verres els béns dels proscrits per malbaratar-los'.

Caesar hos Haeduis custodiendos tradit (Caes., *Gall.* 6, 4, 4) 'Cèsar lliura aquests als edus per custodiar-los'.

La funció predicativa de l'adjectiu verbal referit a l'objecte directe també es pot donar amb verbs que signifiquen 'tenir cura de' i algun d'altre.

Ex.: *Caesar pontem in Arare faciendum curavit* (Caes., *Gall.* 1, 13, 1) 'Cèsar prengué cura de [= manà] fer un pont sobre l'Àrar'.